

VÄLJARNAS POLITISKA DAGORDNING INFÖR VALET 2022

JOHAN MARTINSSON

Sammanfattning

Inför valet 2022 ser vi ut att få en historiskt ovanlig dagordning bland väljarna. Det vill säga andra frågor och samhällsproblem än tidigare uppfattas som viktigast. Högst på dagordningen året innan valet står brottslighet, sjukvård, invandring, miljö och skola. Särskilt brottsligheten har sett en raketartad ökning och har inte vid något tidigare valår varit viktigast för väljarna. Vi kan också konstatera att även om det finns en bred samsyn angående vilka frågor och samhällsproblem som är de viktigaste finns vissa skillnader mellan åldersgrupper och olika ideologiska grupperingar. När det gäller ideologi kan vi också konstatera att dagordningen har blivit alltmer splittrad. Åren 2002–2010 prioriterade väljare till vänster och höger i mycket stor utsträckning samma frågor, men sedan invandringsfrågan blev viktig har dagordningen blivit alltmer olika mellan de ideologiska lägren.

Valrörelser beskrivs ofta som till stor del en kamp om dagordningen. Eftersom politiska partier vanligen uppfattas som olika bra på att hantera olika typer av samhällsproblem så kan det få stor betydelse vilka frågor vi pratar om inför ett val – vad människor uppfattar som de centrala politiska frågorna. Om dagordningen skiftar i riktning mot ett visst partis favoritfrågor, ökar sannolikheten att partiet kan få något fler röster än det annars skulle ha fått. Dagordningen kan styra vilka överväganden som väger tyngst i väljarnas besluts kalkyl inför valet av parti. Varifrån medborgarnas dagordning kommer ligger däremot utanför detta kapitelns ämne, men det finns en stor mängd tidigare forskning inom exempelvis den så kallade *dagordningsteorin* som mestadels visar på nyhetsmedias stora inflytande över allmänhetens dagordning, men också på samspelet mellan dagordningen hos media, politiska aktörer allmänhet (för en översikt, se t.ex. McCombs, 2006).

Att de frågor som medborgarna tycker är viktigast inför ett allmänt val kan spela roll för deras beslut om vilket parti de ska rösta på och därmed påverka valresultatet har varit allmänt vedertaget inom den statsvetenskapliga väljarforskningen sedan länge. De brittiska statsvetarna Budge och Farlie lanserade 1983 det som då kallades saliency-teorin i sin bok *Explaining and predicting elections* (Budge & Farlie, 1983). I Sverige förde Sören Holmberg liknande resonemang (se Holmberg, 1981).

För de politiska partierna är det en fördel att upplevas ha bäst politik i de frågor som för tillfället är det viktigaste för väljarna. Den positiva effekten av att upplevas

ha bäst politik i andra frågor som för tillfället inte ligger överst på väljarnas dagordning är mindre. Forskningen har ofta visat att dagordningen spelar roll, även om påverkan kanske inte alltid är så stor (se t.ex. Petrocik, 1996; van der Brug, 2004).

Detta kapitel tjänar främst till att belysa hur väljarnas dagordning ser ut när riksdagsvalet 2022 närmar sig. Det har främst ett deskriptivt syfte där vi utgår från att dagordningen spelar roll för valresultatet och väljarnas partival. Kapitlet ska därför främst kartlägga a) vilka som är de viktigaste frågorna för väljarna, b) belysa dagordningen i ett historiskt perspektiv jämfört med tidigare val, c) undersöka i vilken utsträckning dagordningen ser olika ut för olika samhällsgrupper, samt d) hur eventuella gruppskillnader har sett ut vid tidigare val.

Svenska väljares dagordning idag och sedan 1988

Låt oss nu studera hur väljarnas dagordning ser ut enligt 2021 års nationella SOM-undersökning, som genomfördes då det var ett år kvar till nästa riksdagsval. För detta ändamål använder vi en fråga som har ställts årligen sedan 1987 års undersökning. Frågeformuleringen har förblivit oförändrad och lyder: *”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.”* Det är en så kallad öppen fråga där respondenterna har möjlighet att själva beskriva tre samhällsproblem eller politiska frågor. Svaren kodsas sedan om till fasta kategorier utifrån ett utarbetat kodschema.¹ Med denna öppna fråga kan vi få en klarare bild av svenska folkets viktigaste frågor och samhällsproblem. I vilken ordning olika samhällsproblem nämns spelar ingen roll, utan de upp till tre angivna svaren betraktas som lika viktiga.

Om vi jämför väljarnas dagordning 2021, med mindre än ett år kvar till nästa riksdagsval 2022, ser vi att den skiljer sig markant från hur dagordningen vanligen har sett ut vid tidigare riksdagsval. I tabell 1 ser vi dels hur många procent som nämner olika områden som ett av de viktigaste år 2021, dels hur det har sett ut vid valåren under perioden 1988–2018. I tabellen ingår de tio viktigaste frågorna 2021. För att vara säkra på att inte missa frågor som vid något tidigare tillfälle har varit betydelsefulla men som nu försvunnit från dagordningen, har samtliga områden som minst ett år under perioden har uppnått fem procent omnämningen inkluderats. De tre viktigaste frågorna per år visas i tabell 1 mot en grå bakgrund i syfte att ge en snabb överblick över vilka frågor som över tid hållit sig kvar högt på väljarnas dagordning, samt vilka frågor som gjort korta inspel i toppen. Analysen fokuserar på potentiella väljare, vilket innebär att enbart personer som vid det specifika undersökningsåret har varit 18 år eller äldre ingår i beräkningarna.

Tabell 1 De viktigaste frågorna och samhällsproblemen enligt väljarna varje valår sedan 1988 samt år 2021 (procent)

Område	2021	2018	2014	2010	2006	2002	1998	1994	1991	1988
Brottslighet	41	16	4	8	14	12	15	12	16	13
Sjukvård	33	45	33	27	29	38	30	18	20	23
Invandring/integration	31	38	27	19	14	19	10	11	13	7
Miljö/klimat	26	15	12	15	14	11	11	21	38	64
Skola	24	34	40	26	24	32	32	9	10	9
Sociala frågor	14	14	12	15	11	11	20	13	13	17
Äldreomsorg	13	15	18	14	16	24	16	12	17	11
Arbetsmarknad	6	7	25	35	45	16	51	58	40	8
Demokrati	5	5	4	4	3	3	3	2	2	4
Ekonomi	4	4	7	8	5	8	9	39	24	10
Familjepolitik	2	3	3	4	7	11	9	8	9	10
Skatter	2	3	2	4	7	7	7	2	5	9
Bostadsfrågor	2	4	3	2	2	3	1	1	5	7
Utrikespolitik	1	2	4	1	1	1	2	1	2	9
EU	0	1	1	1	1	3	5	15	6	5
Antal svarande	4 787	5 242	3 381	4 892	3 188	3 461	3 460	1 625	1 484	1 535

Kommentar: Frågan löd 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?' och respondenterna har fått ange upp till tre problem. Procenten i figuren baseras på samtliga som är minst 18 år och som har besvarat någon av de enkätversioner som innehåller frågan om de viktigaste samhällsproblemen respektive år. I tabellen har den fråga som har högst procent varje år fetstilats, och de tre högst rankade frågorna har ramats in och fått en grå bakgrund. I tabellen ingår de tio frågor som har fått högst procent år 2021 samt de frågor som nått minst fem procent ett enskilt år.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1988–2021.

Enligt den senaste nationella SOM-undersökningen står brottsligheten överst på väljarnas dagordning. Hela 41 procent av de tillfrågade mellan 18–85 år anger att brottsrelaterade frågor är ett av de viktigaste samhällsproblemen i Sverige idag. På andra plats finner vi sjukvården med 33 procent omnämnanen och på tredje plats finns frågor relaterade till invandring och integration med 31 procent. På fjärde respektive femte plats finner vi miljö- och klimatfrågor med 26 procent respektive skola och utbildning med 24 procent. Dessa är de fem viktigaste frågorna för den svenska väljarkåren när vi närmar oss ett nytt riksdagsval.

Längre ner finner vi sociala frågor med 14 procent, en bred kategori som exempelvis inkluderar ojämlikhet, social trygghet och missbruk, och äldreomsorg och äldre frågor med 13 procent. Därefter följer områden som arbetsmarknad, ekonomi,

skatter och bostadsfrågor. Vissa frågor som inte omnämns av våra respondenter särskilt ofta men som frekvent hörs i den politiska debatten är värda att lägga märke till. Exempelvis ingår alla omnämmanden av jämställdhet mellan kvinnor och män i kategorin demokrati, vilken är relativt liten. Naturligtvis måste vi ha i åtanke att dessa siffror samlades in före krigsutbrottet i Ukraina, vilket till viss del kan ha förändrat dagordningen under våren 2022. Försvars- och säkerhetsfrågor, som i tabell 1 ingår i kategorin utrikespolitik, har mycket få omnämmanden. Även om det är svårt att säga hur mycket, kan det oroliga omvärldsläget troligen göra så att frågan till hösten 2022 ligger högre än den gör i 2021 års SOM-undersökning.

Sammanfattningsvis är det frågor relaterade till brottslighet och våld, samt invandring och integration som dominerar topplaceringarna i väljarnas dagordning. Därefter följer centrala välfärdsområden som sjukvård och skola samt miljö och klimat.

Men hur förhåller sig då dagordningen 2021 till hur det har sett ut vid tidigare val? Först och främst måste det noteras att vi har en ny toppfråga. Det återstår visserligen att se om kriminalitet och brottslighet kommer vara den viktigaste frågan även under hösten 2022. Frågan har hittills inte varit överst på väljarnas dagordning i samband med något valår under perioden vi studerar i detta kapitel. I själva verket har den inte ens kvalat in bland de tre viktigaste frågorna, som framgår av tabell 1. Invandringsfrågan är också relativt ny i toppen, även om den ingick i topp-trion redan valåren 2014 och 2018. Dessförinnan har betydligt färre betraktat den som viktig. Under perioden 1988 till 2010 nämndes den endast av mellan 7 och 19 procent av väljarna. Sjukvårdsfrågan däremot, som 2021 ligger på andra plats, har en helt annan historia. Vi får gå ganska långt tillbaka för att hitta valår då den *inte* tillhör de tre viktigaste frågorna. Det har endast skett under valen 1991 och 1994, som istället dominerades av frågor om ekonomi och arbetslöshet. I övrigt har sjukvårdsfrågan tillhört de tre viktigaste frågorna under hela den tidsperiod som studeras här. Vid två tillfällen har den även varit den mest omnämnda frågan, nämligen 2018 och 2002.

Om vi vänder blicken mot miljö- och klimatfrågor ser vi att dessa hade en mycket tydlig storhetstid under det sena 80-talet och tidiga 90-talet. Mellan 1988 och 1994 tillhörde miljöfrågorna de tre viktigaste vid varje val, och 1988 låg miljö på första plats. På senare tid har frågan dock åter stigit på dagordningen och andelen som nämner miljö- eller klimatfrågor har ökat från en nivå på drygt 10 procent åren 2002–2014 till att 2021 nämnas som en av de viktigaste frågorna av ungefär var fjärde väljare.

För skola och utbildning, som 2021 ligger på femte plats, ser vi en liknande utveckling över tid som för sjukvården. Frågan har länge varit med bland toppfrågorna, i synnerhet sedan sent 1990-tal då den vid varje valår mellan 1998 och 2018 kvalade in bland de tre toppfrågorna. Valåret 2014 var skola den fråga som sammantaget samlade flest omnämmanden med 40 procent. Både skolan och sjukvården har alltså länge varit viktiga frågor, även om sjukvården oftast har varit

den viktigare av de två. De flesta år har sjukvården fått mellan fem och tio procent fler omnämmanden än skolan, med ett tydligt undantag för år 2014.

Längre ner på dagordningen finner vi några frågor som tidigare har kvalat in på topplistan men som under senare år har hamnat i skymundan. Det gäller exempelvis äldreomsorg och sociala frågor, vilka nådde sin storhetstid 2002 respektive 1988. Dessa båda pendlar oftast mellan tio och tjugo procent, men hamnar sällan bland de fem viktigaste frågorna. Arbetsmarknadsrelaterade frågor, som framförallt domineras av arbetslöshetsfrågan, har däremot tidigare varit helt dominerande under långa perioder. Under perioden 1991 till 2010 var frågan nummer ett på väljarnas dagordning vid fem valår av sex möjliga. År 2002 samt 2014 låg den på femte respektive fjärde plats. Vi har alltså inte mindre än sju valår i rad då arbetslösheten ansågs vara bland de fem viktigaste samhällsproblemen. År 2021 ligger arbetsmarknadsfrågor på åttonde plats och omnämns endast av sex procent. Nedgången har de senaste åren varit konstant och frågan har helt hamnat i skymundan när invandring och kriminalitet istället har stigit på väljarnas dagordning. Vi konstaterar här en tydlig och gradvis fokusförflyttning.

Även ekonomin mer generell har hamnat i skymundan på ett liknande sätt. Under den så kallade 90-talskrisen var frågor om svensk ekonomi högt på väljarnas agenda och tillhörde de tre viktigaste frågorna både 1991 och 1994. Sedan dessa har den dock inte nått över tio procent. Inte ens valår 2010, efter den internationella finanskrisen, placerade sig frågan högt på dagordningen.

Längre ned i tabell 1 finner vi de frågor som aldrig har tagit sig in bland toppfrågorna under valåren. EU-frågan sticker dock ut med sina 15 procent år 1994, samma höst som folkomröstningen om medlemskapet i EU ägde rum. Den fick dock nöja sig med en femte plats.

Dagordningen i olika samhällsgrupper

Efter att ha konstaterat att dagordningen när 2022 års val närmar sig ser tämligen annorlunda ut än vad den har gjort de senaste decennierna ska vi ta en titt bakom dagordningens kulisser. Hur stora skillnader hittar vi när vi undersöker vilka samhällsproblem och politiska frågor som olika grupper tycker är de viktigaste? Och hur beständiga är de över tid? Som vanligt behöver materialet vi undersöker avgränsas då det i princip finns oändliga jämförelsemöjligheter. Först och främst kommer skillnaderna mellan socio-ekonomiska/demografiska grupper att undersökas. I de socio-ekonomiska faktorerna ingår kön, ålder, utbildning, hushållsinkomst, boend område (stad eller landsbygd) samt om personen är uppvuxen i Sverige eller i något annat land. I ett nästa steg ska vi även undersöka skillnaderna i uppfattningen om vad som är de viktigaste samhällsproblemen beroende på personens position på den ideologiska vänster-höger skalan.

När det gäller gruppskillnader kommer analysen främst att fokusera på skillnader i rangordningen av samhällsproblemen, snarare än på den exakta procent inom

olika grupper som uppger att en viss fråga eller problem är ett av de viktigaste. Genom att utgå från varje grupps rangordning kan vi jämföra hur viktig ett område är i relativa termer för en viss grupp i förhållande till samma grupps prioritering av andra områden.

Tabell 2 visar vilka samhällsproblem och politiska frågor som olika socio-ekonomiska grupper har ansett vara de viktigaste i 2021 års nationella SOM-undersökningar. Vi fokuserar här av utrymmesskäl på de fem översta frågorna på dagordningen när vi ser till befolkningen från 18 års ålder och uppåt: Brottslighet, sjukvård, invandring, miljö och utbildning.

Det första som uppenbarar sig i tabell 2 är den stora samstämmigheten om vad som är det viktigaste samhällsproblemet 2021. Nästan alla grupper placerar brottslighet och kriminalitet högst upp på dagordningen. Enigheten bland kvinnor som män, högutbildade som lågutbildade, olika inkomstgrupper, storstad som landsbygd är påfallande. Brottsligheten har på kort tid blivit den viktigaste frågan i Sverige, och detta dessutom under mycket stor enighet över olika grupper. Undantag ses framförallt i den yngre delen av befolkningen. Hos 18–35-åringar hamnar brottsligheten först på tredje plats och hos 36–49-åringarna på andra plats.

Generellt sett är könsskillnaderna ganska små. Sjukvården och skola/utbildning är dock något viktigare för kvinnor än för män, medan invandringsfrågan är viktigare för män. Tidigare analyser av dagordningen 2017 har visat på liknande mönster mellan kvinnors och mäns bedömningar (Martinsson & Weissenbilder, 2018.)

För olika åldersgrupper ser vi generellt lite större skillnader än för andra grupper. Hos de äldsta över 50 år, ligger brottsligheten på en klar förstaplats. Hos de yngsta är dock läget extremt jämnt mellan brottslighet, sjukvård och invandring. Vi måste använda decimaler för att kunna rangordna frågorna! Tydligt är dock att de yngsta (18–35 år) placerar miljö klart högre i sin rangordning än övriga åldersgrupper. Hos de yngsta har miljö en delad förstaplats med 29 procent. Hos övriga grupper ligger den på fjärde eller femte plats. Vi kan också konstatera att brottslighet dominerar agendan ännu tydligare bland de äldsta (66–85 år) då avståndet till övriga frågor är större. Bland de svarande i den äldsta gruppen omnämns brottsligheten av hela 50 procent.

Till skillnad från ålder är utbildning inte någon avgörande faktor för vilka samhällsproblem som människor tycker är viktigast 2021. Miljö- och klimat placeras dock högre bland de med högskoleutbildning än de utan högskoleutbildning och ligger hos de högutbildade på tredje plats jämfört med på femte plats hos de utan högskoleutbildning.

Även när det gäller inkomstgrupper är skillnaderna tämligen små. Såväl låg-, medel-, som höginkomsttagare placerar brottsligheten på första plats. På samma sätt ligger miljö på fjärde och skola på femte plats i alla tre inkomstgrupperna. Endast vad gäller invandring/integration finns en viss skillnad där höginkomsttagarna i större utsträckning nämner frågan som ett av de viktigaste samhällsproblemen än vad låginkomsttagare gör.

Dagordningen är också synnerligen likartad vad gäller de fem viktigaste frågorna när vi jämför boendeområden efter urbaniseringsgrad. Skillnaderna mellan boende på landsbygd och boende i större städer är mycket små, och rangordningen av de viktigaste frågorna är näst intill identisk.

Tabell 2 De viktigaste samhällsproblemen i Sverige enligt olika väljargrupper, 2021 (procent, rangordning inom varje grupp inom parentes)

	Brottslighet	Sjukvård	Invandring/ integration	Miljö/klimat	Skola	Ej svar	Antal svar
Samtliga	41	33	31	26	24	14	4 787
Kön							
Kvinnor	39 (1)	39 (2)	27 (4)	26 (5)	29 (3)	13	2 571
Man	43 (1)	27 (3)	36 (2)	26 (4)	18 (5)	14	2 197
Alder							
18–35 år	29 (3)	27 (4)	29 (1)	29 (2)	18 (5)	18	895
36–49 år	35 (2)	31 (3)	35 (1)	27 (5)	30 (4)	14	913
50–65 år	43 (1)	34 (2)	33 (3)	24 (5)	25 (4)	11	1 483
66–85 år	50 (1)	37 (2)	29 (3)	24 (4)	23 (5)	13	1 496
Utbildning							
Ej högskola	44 (1)	34 (2)	31 (3)	20 (5)	21 (4)	15	2 535
Högskola	40 (1)	35 (2)	34 (4)	34 (3)	30 (5)	7	2 012
Hushållsinkomst							
Låg	40 (1)	32 (2)	24 (3)	21 (4)	20 (5)	15	983
Medel	45 (1)	36 (2)	34 (3)	25 (4)	25 (5)	10	2 126
Hög	42 (1)	34 (3)	38 (2)	33 (4)	31 (5)	7	1 151
Boendeområde							
Ren landsbygd	43 (1)	31 (2)	30 (3)	26 (4)	21 (5)	14	648
Mindre tätort	45 (1)	37 (2)	31 (3)	22 (5)	24 (4)	13	852
Stad/större tätort	42 (1)	34 (2)	33 (3)	27 (4)	25 (5)	11	2 225
Sthlm/Gbg/Malmö	38 (1)	33 (2)	31 (3)	28 (4)	26 (5)	12	983
Uppväxtland							
Sverige	43 (1)	36 (2)	32 (3)	27 (4)	26 (5)	11	3 992
Annat land	38 (1)	24 (3)	35 (2)	16 (4)	15 (5)	15	402

Kommentar: Frågan löd 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?' och respondenterna fick ange upp till tre problem. Procenten i figuren är baserade på samtliga som är minst 18 år och som har besvarat någon av de enkätversioner som innehåller frågan om de viktigaste samhällsproblemen. Siffrorna inom parentes visar rangordning av de fem frågorna inom varje grupp och baseras när så behövs på resultat med en decimal som ej framgår av denna tabell. De två viktigaste frågorna för varje grupp har fetstilats, och när flera områden har samma procent eller +/- 1 procentenhet har även de fetstilats.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Däremot ser vi vissa skillnader när vi jämför människor som själva har vuxit upp i Sverige med de som har vuxit upp i något annat land. Även om antalet svarande som vuxit upp utanför Sverige är lågt, är den statistiska felmarginalen på ungefär fyra till fem procentenheter för dessa skattningar, vilket ger oss en rimlig statistisk säkerhet. Av resultaten kan vi se att båda grupperna prioriterar brottsligheten högst, men att de som har vuxit upp i Sverige i högre utsträckning lyfter sjukvården och miljö/klimat som de viktigaste samhällsproblemen.

Sammantaget är skillnaderna små mellan socio-ekonomiska grupper när det gäller vilka samhällsproblem och frågor som är de viktigaste år 2021. De största skillnaderna finner vi vad gäller ålder, där yngre prioriterar miljöfrågor högre och brottsligheten lägre. Jämför vi kvinnor och män ser vi att sjukvården prioriteras högre av kvinnor, medan männen i större utsträckning anger att invandring/integration är ett av de viktigaste problemen. Detta är dock enstaka skillnader som sticker ut. Ser vi till helheten är det tydligt att enigheten om vad som är de viktigaste problemen är stor, och när vi närmar oss 2022 års val är det tydligt att det är för brottslighet, sjukvård och invandring som de flesta väljargrupper intresserar sig.

Tabell 3 De viktigaste samhällsproblemen och politiska frågorna enligt väljarna efter vänster-högerposition, 2021 (procent)

Område	Klart till vänster	Något till vänster	Varken eller	Något till höger	Klart till höger	Samtliga
Brottslighet	23	36	38	54	64	41
Sjukvård	30	40	30	37	30	33
Invandring/integration	21	27	26	40	59	31
Miljö/klimat	42	34	22	21	14	26
Skola	21	31	23	26	19	24
Sociala Frågor	35	17	12	10	6	14
Äldre frågor	9	14	14	14	11	13
Arbetsmarknad	7	8	5	6	6	6
Demokrati	12	6	4	3	3	5
Ekonomi	2	2	4	4	6	4
Skatter	1	1	1	2	7	2
Offentlig Service	6	2	1	1	1	1
Antal svarande	519	1 084	1 377	1 123	484	4 787

Kommentar: Frågan löd 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?' och respondenterna fick ange upp till tre problem. Procenten i figuren baseras på samtliga som är minst 18 år och som har besvarat någon av de enkätversioner som innehåller frågan om de viktigaste samhällsproblemen. Frågorna är sorterade efter procent bland samtliga. Frågorna i tabellen är de tio högst rankade av samtliga, plus de frågor som uppnår minst 5 procent i en enskild grupp. I tabellen har den fråga med högst procent i varje grupp fetstilats, och de tre högst rankade frågorna har ramats in.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2021.

Utöver socio-ekonomiska och demografiska skillnader ska vi även undersöka hur stora skillnaderna är mellan olika ideologiska grupper, och i detta fall fokuserar vi på väljarnas egen placering på den ideologiska vänster-högerdimensionen. I tabell 3 ser vi andelen som anger olika frågor och samhällsproblem som ett av de viktigaste efter vänster-högerposition.

Resultaten i tabell 3 skiljer sig ganska mycket från vad vi tidigare sett i tabell 2. När det gäller ideologisk inställning så finns det istället relativt stora skillnader mellan olika grupper. Dagordningen är inte densamma bland väljare till vänster och till höger. Där socio-ekonomiska faktorer enbart gav svagt utslag är politiska faktorer desto mer särskiljande.

Från höger till mitten är det tydligt att det är brottslighet som engagerar mest och är den viktigaste frågan. Men i avtagande grad ju längre vänsterut vi kommer. Bland väljarna klart till höger är det 64 procent som nämner brottsligheten, medan andelen bland de som står varken till vänster eller höger är 38 procent. Bland personer längst till vänster är andelen så låg som 23 procent och frågan kommer först på fjärde plats.

För personer klart till vänster är miljö och klimat istället det viktigaste problemet med 42 procent. Motsvarande andel i gruppen klart till höger är 14 procent. Tittar vi på de som står något till vänster utgör sjukvården den viktigaste frågan med 40 procent. Även sociala frågor placerar sig högt på listan hos gruppen klart till vänster. Här kan också noteras att demokrati sticker ut med 12 procent omnämnande, vilket beror på att jämställdhet mellan kvinnor och män oftare lyfts i denna grupp. Sammantaget framträder betydligt större skillnader efter ideologi än vi tidigare har sett. Generellt sett kommer frågor relaterade till brottslighet och invandring/integration högre på dagordningen för människor som står till höger, och frågor om sjukvård och miljö/klimat högre för människor som står till vänster.

Dagordningen i olika grupper i ett längre perspektiv

Även i ett längre tidsperspektiv är det tydligt att dagordningen rör sig parallellt i de flesta grupper. I tabell 4 visas de tre viktigaste frågorna efter kön, ålder och utbildning sedan 2002. År 2021 toppar brottsligheten i nästan samtliga grupper, och valåret 2018 när sjukvården var den viktigaste frågan var sjukvården som lägst placerad på andra plats i samtliga de undersökta grupperna. När skola och utbildning stod i fokus 2014 lyckades den med konststycket att placera sig överst för samtliga grupper. År 2010 och 2006 när arbetsmarknaden och arbetslöshet var i fokus placerades frågan högst av alla grupper utom en, 66–85-åringar, där den istället låg på andra plats båda gångerna. Slutligen ser vi även att när sjukvården 2002 var på första plats bland väljarkåren som helhet var den också nummer ett i alla grupper utom en, där den blev slagen med en enda procentenhet. Vad vi ser är inget mindre än en remarkabel överensstämmelse om vilka samhällsproblem som är de viktigaste, inte bara i år, utan under samtliga valår sedan 2002.

Tabell 4 De viktigaste samhällsproblemen i olika grupper, 2002–2021 (procent)

	2021	2018	2014	2010	2006	2002
Kvinnor	Brottslighet (39) Sjukvård (39) Skola (29)	Sjukvård (52) Skola (40) Invandring (35)	Skola (45) Sjukvård (38) Invandring (26)	Arbetsmarknad (34) Skola (30) Sjukvård (29)	Arbetsmarknad (43) Sjukvård (34) Skola (29)	Sjukvård (42) Skola (36) Äldreomsorg (29)
Män	Brottslighet (43) Invandring (36) Sjukvård (27)	Invandring (41) Sjukvård (38) Skola (29)	Skola (35) Invandring (29) Sjukvård (28)	Arbetsmarknad (35) Sjukvård (24) Skola (22)	Arbetsmarknad (48) Sjukvård (25) Skola (19)	Sjukvård (34) Skola (28) Invandring (22)
18–35 år	Invandring (29) Miljö (29) Brottslighet (29)	Invandring (39) Sjukvård (35) Skola (29)	Skola (33) Invandring (30) Arbetsmarknad (24)	Arbetsmarknad (38) Skola (25) Invandring (23)	Arbetsmarknad (50) Sjukvård (21) Skola (19)	Sjukvård (32) Skola (30) Invandring (25)
35–49 år	Invandring (35) Brottslighet (35) Sjukvård (31)	Invandring (44) Sjukvård (40) Skola (38)	Skola (47) Sjukvård (33) Invandring (32)	Arbetsmarknad (37) Skola (32) Sjukvård (28)	Arbetsmarknad (48) Sjukvård (31) Skola (29)	Sjukvård (38) Skola (38) Arbetsmarknad (38)
50–65 år	Brottslighet (43) Sjukvård (34) Invandring (33)	Sjukvård (48) Invandring (41) Skola (34)	Skola (40) Sjukvård (38) Arbetsmarknad (29)	Arbetsmarknad (38) Sjukvård (29) Skola (27)	Arbetsmarknad (48) Sjukvård (31) Skola (22)	Sjukvård (45) Skola (33) Äldreomsorg (31)
66–85 år	Brottslighet (50) Sjukvård (37) Invandring (29)	Sjukvård (53) Skola (36) Invandring (31)	Skola (42) Sjukvård (34) Äldreomsorg (29)	Sjukvård (28) Arbetsmarknad (25) Äldreomsorg (24)	Sjukvård (34) Arbetsmarknad (33) Äldreomsorg (30)	Sjukvård (38) Äldreomsorg (36) Skola (25)
Ej högskoleutbildning	Brottslighet (44) Sjukvård (34) Invandring (31)	Sjukvård (47) Invandring (36) Skola (31)	Skola (37) Sjukvård (34) Invandring (25)	Arbetsmarknad (34) Sjukvård (27) Skola (21)	Arbetsmarknad (43) Sjukvård (30) Skola (20)	Sjukvård (38) Skola (29) Äldreomsorg (27)
Högskoleutbildning	Brottslighet (40) Sjukvård (35) Miljö (34)	Sjukvård (44) Invandring (41) Skola (40)	Skola (46) Sjukvård (33) Invandring (30)	Arbetsmarknad (37) Skola (36) Sjukvård (27)	Arbetsmarknad (51) Skola (31) Sjukvård (29)	Skola (40) Sjukvård (39) Invandring (22)
Antal svarande	4 787	5 242	3 381	4 892	3 188	3 461

Kommentar: Frågan löd 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?' och respondenterna fick ange upp till tre problem. Procenten i figuren är baserade på samtliga som är minst 18 år och som har besvarat någon av de enkätversioner som innehåller frågan om de viktigaste samhällsproblemen respektive år. Tabellen redovisar de tre frågor som har haft högst procent under respektive år.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002–2021.

Det saknas dock inte relevanta skillnader. Om vi tittar på specifika frågor ser vi exempelvis att miljö- och klimatfrågor finns med bland de tre viktigaste frågorna för två grupper även 2021, nämligen hos de under 36 år, och hos de med högskoleutbildning. När det gäller sjukvården ser vi två tendenser: kvinnor placerar ofta sjukvården högre på topplistan än män gör, och de äldre åldersgrupperna tenderar att placera sjukvården högre än de yngre. För den yngsta gruppen (18–35 år) halkar sjukvården även flera gånger ut från topp-tre-listan när den samtidigt är viktigt för de äldre, exempelvis 2021, 2014 och 2010. De äldsta (66–85 år) placerar i sin tur arbetsmarknadsfrågor lägre än andra åldersgrupper när frågan är aktuell, i synnerhet 2010 och 2006. Omvänt ger de som enda grupp utrymme åt äldreomsorg som en av topp-tre-frågorna 2002–2014. Slutligen kan vi även göra en intressant notering angående migrationsfrågan. Det var först 2014 som invandring och integration nådde topp-tre-listan (se tabell 1), men bland de yngsta (18–35 år) fanns den med som ett av de viktigaste problemen långt tidigare, nämligen både 2002 och 2010.

Till sist ska vi även undersöka hur beständiga skillnaderna mellan grupper med olika ideologisk position är i ett längre tidsperspektiv. För att göra det stora materialet översiktligt har vi denna gång fört samman kategorierna klart till vänster med något till vänster och klart till höger med något till höger och på så sätt skapat tre bredare ideologiska kategorier: vänster, mitten och höger.

Vi ser återigen en anmärkningsvärd samstämmighet mellan olika grupper om vilka som utgör de viktigaste samhällsproblemen i Sverige. Åtminstone under den första halvan av den studerade perioden. I både 2002 och 2006 års val var inte bara samma frågor de tre viktigaste både till vänster, höger och i mitten, utan de hade också exakt samma rangordning. Även 2010 ser vi att det samma tre frågor som ligger högst på dagordningen i olika ideologiska grupper. Denna gång med bara en mindre skillnad i rangordningen av sjukvård och utbildning. Vad vi betraktar är alltså en period då människor i Sverige från olika ideologiska läger var överens om vilka samhällsproblem som behövde lösas och vilka politiska frågor som behövde diskuteras. Även om olika partier har olika konkreta förslag på åtgärder och lösningar var dagordningen åtminstone densamma.

Från och med 2014 års val börjar detta dock förändras. Vad som händer är att invandrings- och integrationsfrågan stiger på dagordningen och bidrar till en ökad polarisering. Nu är inte längre vänster- och höger överens om vilka frågor som är de viktigaste att prata om. 2014 ligger invandringsfrågan på andra plats hos de till höger, på tredje plats hos de som står varken till höger eller till vänster, och hamnar utanför de tre toppfrågorna hos människor till vänster. Och den ökade splittringen tycks hålla i sig. Även om migrationsfrågorna finner sin väg in på topp-tre-listan även hos vänstern 2018 ligger den klart lägre ner i rangordningen än hos högern. När vi ser på dagordningen bland ideologiska grupper 2021 ser vi återigen en ökad splittring. Dels har brottsligheten mycket hastigt blivit en toppfråga och ligger på första plats både för väljare till höger och i mitten, medan frågan bara hamnar på en tredjeplats för väljare till vänster. Invandringsfrågan är också frånvarande från

topp-trelistan för vänstern medan istället miljö och klimat för första gången under denna period har kvalat in och ligger på en andraplats samtidigt som den hamnar längre ned för övriga grupper.

Vi kan alltså konstatera att dagordningen i svensk politik har genomgått en drastisk förändring från att ha präglats av en samsyn mellan ideologiska läger vad gäller vilka frågor och problem som är viktigast, till att idag istället ha splittrats upp och gett olika ideologiska grupper olika synsätt på vad som utgör de viktigaste problemen och frågorna.

Tabell 5 De tre viktigaste samhällsproblemen efter vänster-högerideologi, 2002–2021 (procent)

	Något/klart till vänster	Varken till vänster eller höger	Något/klart till höger
2021	Sjukvård (37) Miljö (37) Brottslighet (32)	Brottslighet (38) Sjukvård (30) Invandring (26)	Brottslighet (57) Invandring (46) Sjukvård (34)
2018	Sjukvård (45) Utbildning (36) Invandring (30)	Sjukvård (44) Utbildning (32) Invandring (32)	Invandring (50) Sjukvård (47) Utbildning (36)
2014	Utbildning (44) Sjukvård (37) Arbetsmarknad (27)	Utbildning (35) Sjukvård (31) Invandring (26)	Utbildning (42) Invandring (32) Sjukvård (32)
2010	Arbetsmarknad (37) Sjukvård (29) Utbildning (26)	Arbetsmarknad (30) Sjukvård (24) Utbildning (20)	Arbetsmarknad (37) Utbildning (32) Sjukvård (27)
2006	Arbetsmarknad (50) Sjukvård (32) Utbildning (23)	Arbetsmarknad (35) Sjukvård (26) Utbildning (20)	Arbetsmarknad (50) Sjukvård (31) Utbildning (29)
2002	Sjukvård (41) Utbildning (33) Äldre frågor (26)	Sjukvård (37) Utbildning (30) Äldre frågor (25)	Sjukvård (39) Utbildning (35) Äldre frågor (24)

Kommentar: Frågan löd 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?' och respondenterna fick ange upp till tre problem. Procenten i figuren är baserade på samtliga som är minst 18 år och som har besvarat någon av de enkätversioner som innehåller frågan om de viktigaste samhällsproblemen respektive år.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002–2021.

Dagordningen inför valet 2022

Vilka frågor kan vi då vänta oss kommer dominera valrörelsen 2022? Det är naturligtvis omöjligt att sja om redan nu med åtskilliga månader kvar till valdagen. Men vi kan ändå observera vilka frågor som dominerar året innan valet, och hur dessa

skiljer sig åt från hur dagordningen historiskt brukar se ut. Det oroliga omvärldsläget med kriget i Ukraina samt högre inflationstakt i ekonomin än vi har sett på länge i vår del av världen bidrar också med ökad osäkerhet om vilka frågor som kommer dominera valrörelsen 2022 i Sverige.

Det står dock klart att dagordningen inför valet 2022 ser mycket annorlunda ut mot de senaste decenniernas valår. Frågan om brottslighet, kriminalitet och våld har stigit som en raket och ser tveklöst ut att bli en av de viktigaste 2022. Även invandningsfrågan hänger kvar i toppen, liksom sjukvården. Miljö och klimat kan också tillhöra toppfrågorna. Till viss del ser dock dagordningen olika ut i olika grupper i samhället. 2021 ser vi exempelvis att de yngsta och de som står till vänster ideologiskt prioriterar miljöfrågor högre, och brottslighet lägre.

När vi jämför olika socio-ekonomiska grupper ser vi dock överlag en stor samstämmighet om vad som är de viktigaste samhällsproblemen. När det gäller olika ideologiska grupper så såg dagordningen även mycket lika ut i olika läger fram tills invandningsfrågan ännu hade scenen på bred front 2014. Sedan dess framstår dagordningen som betydligt mer splittrad mellan politiska läger. Kanske bör vi därför idag istället prata om väljarnas dagordningar snarare än om väljarnas dagordning. Folket är idag mindre överens än för 20 år sedan om vilka samhällsproblem vi bör prata om. I förlängningen riskerar detta att försvåra en konstruktiv diskussion om vägen framåt för Sverige.

Not

- ¹ Fritextsvaren kodas manuellt till olika kategorier och SOM-institutet har utvecklat en väl beprövad kodningsmall med tydliga kriterier för olika möjliga samhällsproblem som kan beskrivas av respondenterna. Kodningen resulterar i slutet av bearbetningen i ett drygt tjugotal övergripande kategorier och totalt några hundra mer specifika underkategorier. Under hela tidsperioden 1987–2021 har SOM-undersökningarnas datainsamling ägt rum under hösten respektive år. Detaljer kring datainsamlingens start och avslutning har, liksom andra detaljer om antal dagar den har pågått och antal påminnelser, varierat något. Under hela perioden har dock den huvudsakliga delen av svaren samlats in från slutet av september till årsskiftet (se Falk m.fl., 2022).

Referenser

- Budge, Ian & Dennis Farlie (1983). *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-three Democracies*. London: George Allen and Unwin.
- Falk, Elisabeth, Sandelin, Frida & Marcus Weissenbilder (2022). *Den nationella SOM-undersökningen 2021 – En metodöversikt*. Rapport nr 2022:3. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Holmberg, Sören (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Liber Förlag.
- Martinsson, Johan & Marcus Weissenbilder (2018). Viktiga valfrågor i Sverige – från miljö till invandring. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- McCoombs, Maxwell (2006). A Look at the Agenda-setting: past present and future. *Journalism Studies*, 6(4): 543–557.
- Petrocik, John R. (1996). Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*, 40(3): 825–850.
- Van der Brug, Wouter (2004). Issue Ownership and party choice. *Electoral Studies*, 23: 209–233.